

РОЗДІЛ 10 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341:061.2:174

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/56>

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ПСИХОТЕРАПІЇ: ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ І ЇХНІЙ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN PSYCHOTHERAPY: THE FORMATION OF ETHICAL NORMS AND THEIR INFLUENCE ON NATIONAL LEGISLATION

Зубарева А.Є., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного права

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена комплексному аналізу ролі неурядових організацій у сфері психотерапії, на прикладах організацій як: Міжнародна Асоціація Транзакційного Аналізу (ІТАА), Європейська Асоціація Транзакційного Аналізу (ЕАТА) та Українська Асоціація Транзакційного Аналізу (УАТА). Визначено їхнє значення у формуванні та розвитку етичних норм і стандартів професійної діяльності психотерапевтів. У статті вказується, що етичні кодекси цих організацій побудовані на принципах конфіденційності, поваги до гідності особи, недопущення експлуатації, автономії клієнта та високої професійної компетентності. Підкреслено, що етичні норми стають основою для створення законодавчих механізмів захисту прав клієнтів (пацієнтів) і регулювання діяльності фахівців. Особлива увага у статті приділена міжнародно-правовому базису, зокрема аналізу міжнародних договорів і документів, що гарантують право кожної людини на захист здоров'я, включаючи психічне. Розглядається позитивний досвід Нідерландів, де держава ефективно взаємодіє з професійними асоціаціями, інтегруючи положення етичних кодексів у національне законодавство через систему BIG та законодавчі акти, що регулюють охорону психічного здоров'я. У статті окремо висвітлюється роль Української Асоціації Транзакційного Аналізу (УАТА), яка не лише підтримує міжнародні стандарти діяльності психотерапевтів, а й активно впливає на розвиток української професійної спільноти. Її стандарти сертифікації узгоджуються з положеннями Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я», а окремі етичні норми, закладені в Етичному кодексі УАТА, відображені у цьому законі, як обов'язкові для виконання. Таким чином, стаття підкреслює важливість саморегуляції професійних асоціацій як запоруки підвищення рівня довіри до психотерапевтів, а також як інструмента гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Особлива увага приділяється значенню чітких вимог до підготовки та сертифікації спеціалістів, що сприяє забезпеченню високої якості психотерапевтичних послуг і захисту прав клієнтів.

Ключові слова: неурядова організація, етична норма, імплементація етичних норм, гармонізація етичних стандартів, національне законодавство, правове регулювання, транзакційний аналіз, UATA, EATA, ITAA, права людини.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the role of non-governmental organizations in the field of psychotherapy, using the examples of the International Transactional Analysis Association (ITAA), the European Association for Transactional Analysis (EATA), and the Ukrainian Association for Transactional Analysis (UATA). The article defines their significance in shaping and developing ethical norms and standards for the professional activities of psychotherapists. It is emphasized that the ethical codes of these organizations are built on the principles of confidentiality, respect for human dignity, prevention of exploitation, client autonomy, and high professional competence. The article highlights that these ethical norms serve as the foundation for the creation of legislative mechanisms aimed at protecting clients' (patients') rights and regulating the activities of practitioners. Special attention is given to the international legal framework, including the analysis of international treaties and documents that guarantee each person's right to health protection, including mental health. The positive experience of the Netherlands is considered, where the state effectively cooperates with professional associations, integrating the provisions of ethical codes into national legislation through the BIG system and legal acts regulating mental health care. The article separately examines the role of the Ukrainian Association for Transactional Analysis (UATA), which not only maintains international standards for psychotherapists' activities but also actively influences the development of the Ukrainian professional community. Its certification standards align with the provisions of the Law of Ukraine "On the Mental Health Care System," and certain ethical norms enshrined in the UATA Code of Ethics are reflected in this law as mandatory for implementation. Thus, the article emphasizes the importance of self-regulation by professional associations as a guarantee for increasing public trust in psychotherapists and as a tool for harmonizing national legislation with international standards. Special attention is paid to the significance of clear requirements for the training and certification of specialists, which contributes to ensuring high-quality psychotherapeutic services and protecting clients' rights.

Key words: non-governmental organization, ethical norm, implementation of ethical norms, harmonization of ethical standards, national legislation, legal regulation, transactional analysis, UATA (Ukrainian Association for Transactional Analysis), EATA (European Association for Transactional Analysis), ITAA (International Transactional Analysis Association), human rights.

Постановка проблеми. Питання захисту ментального здоров'я людини посідає чільне місце серед пріоритетів національно-правового регулювання. Серед психологічної допомоги можна виокремити діяльність психотерапевтів, яка у більшості держав, зокрема і в Україні, не є достатньо врегульованою на законодавчому рівні. Водночас проблематику щодо визначення стандартів для встановлення кваліфікаційного рівня спеціалістів у сфері психотерапії вирішують неурядові організації та професійні асоціації, які за допомогою власної діяльності формують етичні норми та межі, які необхідні для проведення безпечної

психотерапевтичної практики. За загальним правилом, така діяльність формується поза законодавчого регулювання держави, однак несе вагомий вплив на майбутні правові норми, які визначають вимоги щодо професійності та законності такої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування етичних норм у сфері психотерапії та їхній вплив на національне законодавство держав досліджувалась як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, серед яких: Антонова З. О., Бондаренко Г., Бондаренко Л. О., Бралатан В. П., Воробйова Л. І., Горбунова В. В.,

Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г., Карпінська Р., Керученко О. С., Клименко Ю., Клишчук В. О., Колтунович Т. А., Мушкетевич М. І., Петяк О. В., Роєнко С., Ханецька Н. В., Чуніхіна С. Л.,

Bajt T. R., Barnett J. E., Bolton J., Keith-Spiegel P., Knapp S., Pope K.S., Roback H. B., Shelton M., Sonne J. L., Tabachnick B.G., Thomas V., Vandecreek L., Yolrout J. C., Younggren J. N. та інші. У той же час слід відзначити, що більшість наукових робіт присвячені аналізу впливу етичних норм на формування стандартів діяльності психотерапевтів, а те, як ці етичні норми імплементуються у законодавчі акти держав досліджувалось лише частково.

Метою дослідження комплексний аналіз ролі неурядових організацій у сфері психотерапії, у формуванні етичних норм і їхнього впливу на національне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Психологія та психотерапія тривалий час розвивалися як науково-практичні дисципліни без жорсткої нормативної участі держави. Для того, щоб спеціалісти могли удосконалювати власні теоретичні знання та практичні навички, почали формуватись спеціалізовані асоціації, які наділялись певними функціями, щоб більш гнучко і швидко реагувати на професійні виклики (наприклад, вирішувати питання конфіденційності психотерапевтичної взаємодії, вимог щодо недопустимості конфлікту інтересів, професійних меж між клієнтом та психотерапевтом тощо). Фахові асоціації розробили етичні кодекси для своїх членів, щоб забезпечити захист клієнтів, встановити спеціальні стандарти поведінки спеціалістів, захистити репутацію професії. Звісно, що у відповідь на поширення затребуваності послуг психотерапії, як способу психологічної допомоги, кожна держава на національному рівні намагається закріпити мінімальні стандарти захисту населення від недобросовісних фахівців та сформувати законодавче підґрунтя для того, щоб знизити ризики надання такої допомоги, як некваліфікованої чи, навіть, небезпечної для ментального здоров'я. Дослідження у науковій статті буде проводитись на прикладах неурядових організацій у психотерапевтичному методі транзакційного аналізу.

У першу чергу, варто зазначити, що право на захист фізичного та психічного здоров'я розкрито у низці міжнародних договорів та документів, серед яких можна виділити: 1) *Загальну декларацію прав людини* (1948), яка у статті 25 проголошує, що «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.» Хоч Декларація не є міжнародною угодою, вона заклала основу для визначення поняття «здоров'я» людини, включаючи і фізичне, і психічне [1]; 2) *Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права* (1966), де у ч. 1 статті 12 вказано на «право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я» [2]; 3) *Конвенцію про права дитини* (1989), яка у статті 24 наголошує на «право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я» [3]; 4) *Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок* (1979), яка у статті 11 звертає увагу на «охорону здоров'я жінок та безпечні умови праці, включаючи захист репродуктивної функції» [4]; 5) *Конвенцію про права осіб з інвалідністю* (2006), яка у статті 25 визначає, «що особи з інвалідністю мають право на найбільш досяжний рівень здоров'я без дискримінації за ознакою інвалідності» [5];

6) *Європейську соціальну хартію (переглянуту)* (1996), яка у статті 11 наголошує, що «з метою забезпечення ефективного здійснення права на охорону здоров'я Сторони зобов'язуються самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями вживати відповідних заходів для того, щоб, серед іншого забезпечити діяльність консультативно-просвітницьких служб, які сприяли б поліпшенню здоров'я і підвищенню особистої відповідальності у питаннях здоров'я» [6]; 7) *Європейську конвенцію з прав людини* (1950) [7], яка прямо не гарантує «право на здоров'я», але через практику Європейського суду з прав людини захищає фізичну та психічну недоторканність (наприклад, ст. 3 про заборону катувань, ст. 8 про право на повагу до приватного життя і сімейного життя); 8) *Хартію основних прав Європейського Союзу* (2000), яка у статті 3 визначає, що «кожна особа має право на фізичну недоторканність та недоторканність психіки» [8].

Як бачимо, право людини на захист фізичного та психічного здоров'я є фундаментальним і визнається на міжнародному рівні. Це право включає не лише доступ до медичної допомоги, а й загальний добробут, профілактику захворювань, захист від дискримінації та повагу до фізичної і психічної недоторканності. Міжнародні угоди визначають обов'язки держав щодо забезпечення найвищого можливого рівня здоров'я для всіх, без винятку, груп населення, включаючи дітей, жінок, осіб з інвалідністю та інші вразливі категорії, в тому числі і у питаннях ментального здоров'я.

Також варто перерахувати і низку документів рекомендаційного характеру, які також формують важливість питання ментального здоров'я [9], серед таких: 1) *Резолюція Генеральної Асамблеї А/RES/60/251* (2006), яка заснувала Раду ООН з прав людини, а також підтвердила взаємозв'язок прав людини, включаючи право на здоров'я [10]; 2) *Резолюція Генеральної Асамблеї А/RES/60/1* (2005), яка включає право на здоров'я як одне з основних прав людини і підкреслює значення доступу до медичних послуг для всіх [11]; 3) *Резолюція Ради ООН з прав людини 6/29* (2007), яка вказує, що існує право кожного на користування найвищим досяжним рівнем фізичного та психічного здоров'я та закликає держави покращувати доступ до послуг психічного здоров'я, захищати права осіб із психічними розладами, запобігати дискримінації [12]; 4) *Резолюція Ради ЄС про основні дії Співтовариства у сфері охорони здоров'я* (1994), яка підкреслює поширеність психічних розладів і високі витрати на їх лікування, акцентуючи на потребі спільних дій для підтримки держав-членів [13]; 5) *Резолюція Ради ЄС про зокорочення психічного здоров'я* (1999), яка підкреслює важливість психічного здоров'я для якості життя й розвитку та закликає держави-учасниці приділяти йому увагу, впроваджувати профілактику й обмінюватися досвідом [14]; 6) *Резолюція Європарламенту щодо покращення психічного здоров'я населення в контексті реалізації стратегії забезпечення психічного здоров'я для ЄС* (2006), яка підтримує важливість професійної підготовки фахівців для психологічної допомоги [15]; 7) *Резолюція Європарламенту про психічне здоров'я* (2009), яка закликає країни-члени ухвалити законодавство про психічне здоров'я, що відповідатиме міжнародним стандартам прав людини та визначатиме принципи й цілі політики у цій сфері [16].

Опираючись на вище вказане, можна зауважити, що міжнародні договори та документи рекомендаційного характеру не дають чіткого правового регулювання, як саме держави повинні реалізовувати право на психічне здоров'я людини, оскільки це можливо визначити лише за допомогою національного законодавства. Тому, як раніше згадувалось, ще до того, як з'являється норма закону, на допомогу приходять професійні асоціації із власними етичними кодексами, які таким чином здійснювали і здійснюють контроль за професійною діяльністю своїх членів, виконують саморегулювання для забезпечення високого

рівня якості послуги психотерапії, а також забезпечують плацдарм для єдиних стандартів у психотерапевтичному методі, який вони представляють.

Для того, щоб визначити роль неурядових організацій у сфері психотерапії через формування етичних норм і їхній вплив на національне законодавство, потрібно розглянути поняття *етики* – це філософська дисципліна, що вивчає людську поведінку, розглядаючи при цьому як моральні наміри, так і людську волю. Етика передбачає можливість вибору поведінки, у тому числі – відповідно до власних параметрів (суб'єктивна етика) та з урахуванням точки зору інших (інтерсуб'єктивна етика) [17]. Зазвичай термін «професійна етика» вживається для позначення своєрідного етичного кодексу людей певної професії, певного соціального угруповання [18, с. 106].

Аналізуючи діяльність неурядових організацій у напрямі транзакційного аналізу, варто виокремити такі: 1) Міжнародну Асоціацію Транзакційного Аналізу (ІТАА); 2) Європейську Асоціацію Транзакційного Аналізу (ЕАТА); 3) Українську Асоціацію Транзакційного Аналізу (УАТА).

Міжнародна Асоціація Транзакційного аналізу (ІТАА) була заснована у 1964 році Еріком Берном, який створив метод транзакційного аналізу. з метою поширення його теорії та практики на глобальному рівні. ІТАА виступає одним із головних регуляторних органів, що визначає загальносвітові стандарти професійної підготовки та етики у сфері транзакційного аналізу і однією з ключових функцій цієї організації є розробка та затвердження Міжнародного етичного кодексу [19], який містить базові принципи, обов'язкові для всіх членів асоціації та сертифікованих фахівців [20]. До основних положень етичного кодексу ІТАА відносять: безумовне дотримання конфіденційності; повагу до автономії клієнта; запобігання експлуатаційним і залежним відносинам; забезпечення професійної компетентності через постійне підвищення кваліфікації; недопущення конфлікту інтересів.

У статті 1 Етичного Кодексу ІТАА вказано, що Організація прагне сприяти найвищому рівню поведінки серед членів, які надають договірні послуги у чотирьох сферах спеціалізації транзакційного аналізу: консультування, психотерапія, організаційні та освітні тренінги та консалтингові послуги, а також й те, що вона несе соціальну відповідальність за встановлення етичних стандартів для всіх членів з метою сприяння добробуту суспільства через спільні цінності та моральні принципи взаємної поваги та етичних дій [19]. ІТАА також визначає вимоги до сертифікації спеціалістів у галузі транзакційного аналізу. Зокрема, розрізняють такі сертифікати: 1) СТА (Certified Transactional Analyst) – підтверджує рівень практичного володіння методами транзакційного аналізу; 2) ТСТА (Teaching and Supervising Transactional Analyst) – підтверджує право проводити навчання та супервізію. Для отримання цих кваліфікаційних рівнів кандидати повинні пройти спеціалізоване навчання відповідно до затверджених навчальних програм, мати досвід практичної роботи, пройти супервізію, а також скласти міжнародний іспит [21].

Необхідно наголосити, що існує взаємодія між ІТАА і Європейською асоціацією транзакційного аналізу (ЕАТА), яка полягає у погодженні стандартів підготовки та взаємному визнанні сертифікатів. Це забезпечує мобільність фахівців, дозволяючи їм практикувати в різних країнах та входити до складу міжнародних професійних спільнот, а членство у ІТАА окреслює не лише формальне дотримання стандартів, але й активну участь у професійних конференціях, наукових дослідженнях та розвиткові методології транзакційного аналізу [19]. Таким чином, ІТАА здійснює потужний вплив на формування глобальних етичних стандартів у сфері психотерапії транзакційного аналізу та створює єдину систему сертифікації, яка гарантує високу якість надання психотерапевтичних послуг на міжнародному рівні.

На регіональному рівні, ми розглянемо *Європейську Асоціацію Транзакційного Аналізу* (ЕАТА), яка була заснована у 1976 році з метою розвитку, стандартизації та поширення транзакційного аналізу як науково обґрунтованого психотерапевтичного підходу в європейському просторі. Одним із ключових завдань ЕАТА є розробка єдиних стандартів підготовки спеціалістів, а також формування та контроль дотримання етичних норм. ЕАТА розробила власний Етичний кодекс [22], який визначає основні принципи професійної діяльності спеціалістів у сфері транзакційного аналізу. Зокрема, до основних положень належать: пріоритет безпеки та добробуту клієнта; суворе дотримання конфіденційності; уникнення експлуатаційних стосунків; запобігання конфлікту інтересів; обов'язок постійного підвищення кваліфікації [23]. Якщо звертатись до преамбули Етичного Кодексу ЕАТА, то можна наголосити, що Кодекс зосереджений на критеріях професійної етичної поведінки. Це обов'язковий основний документ для всіх членів ЕАТА. Крім того, національні асоціації, що входять до ЕАТА, приймають Етичний кодекс ЕАТА та використовують його як орієнтир для аналізу конкретних ситуацій для своїх членів. Кожен член ЕАТА повинен відповідати йому у своїй практиці [22].

ЕАТА також затверджує критерії навчання та сертифікації, включаючи вимоги до годин підготовки, супервізії, практичної роботи та складання міжнародних іспитів. Основними сертифікаційними рівнями, так само як і в ІТАА, є: 1) СТА (Certified Transactional Analyst), який підтверджує професійну компетентність у психотерапії, консультуванні, освіті чи організаційному транзакційному аналізі; 2) ТСТА (Teaching and Supervising Transactional Analyst), який надає право проводити навчання та супервізію [24].

З самого її заснування ЕАТА була організацією, яка складалася з членів-асоціацій, співпрацювала з ІТАА, дотримуючись тих самих стандартів і вимог. Станом на сьогодні ЕАТА об'єднує 44 асоціації (понад 7550 членів у 28 європейських країнах) [23]. Прикладами таких асоціацій є: 1) Нідерландська Асоціація Транзакційного Аналізу (NVTА) – це асоціація транзакційного аналізу, яка допомагає членам у їхньому професійному та особистісному розвитку і активно впроваджує стандарти ЕАТА у свої програми підготовки у Нідерландах [25]; 2) Британська Асоціація Транзакційного Аналізу (UKАТА) [26], яка, крім взаємодії з ЕАТА, також підтримує співпрацю з іншими британськими психотерапевтичними організаціями; 3) Українська Асоціація Транзакційного Аналізу (УАТА) [27], яка є професійним об'єднанням фахівців, що працюють у сфері транзакційного аналізу в Україні, популяризує цей метод та координує програми підготовки психотерапевтів, консультантів та освітян за стандартами ЕАТА.

Таким чином, ЕАТА виконує роль ключового координатора між міжнародним рівнем (ІТАА) і національними асоціаціями (наприклад, УАТА), забезпечуючи стандартизацію професійної діяльності, розвиток етичної культури та підтримку високого рівня підготовки фахівців у транзакційному аналізі в європейському та міжнародному контексті.

Українська Асоціація Транзакційного Аналізу (УАТА) входить до ЕАТА, як складова частина національної асоціації, яка формує європейську спільноту з транзакційного аналізу і була створена у 1997 році. Заснування УАТА було підтримане ЕАТА, що дозволило Україні увійти у загальноєвропейський професійний простір. З моменту заснування УАТА ставить перед собою такі завдання: впровадження європейських стандартів навчання та сертифікації у сфері транзакційного аналізу; забезпечення професійної підтримки та супервізії для українських психотерапевтів; розробка власних етичних документів, узгоджених із кодексами ЕАТА та ІТАА; інтеграція українських спеціалістів у міжнародну спільноту [27].

Таким чином, UATA відіграла важливу роль у формуванні професійного середовища для транзакційного аналізу в Україні та стала надійною ланкою між українською психотерапевтичною спільнотою та міжнародними організаціями. Згідно статті 1 Етичного Кодексу UATA окреслені у ньому цінності відносяться до прав людини та є частиною Загальної декларації прав людини 1948 р. [1], серед яких можна назвати: 1. *Людську гідність*, де кожна людина є гідною, незалежно від статі, соціального положення, релігійних переконань, етнічного походження, фізичного й психічного здоров'я, політичних поглядів, сексуальної орієнтації тощо. 2. *Самовизначення*, де кожна людина має право вирішувати своє майбутнє в межах національних законів своєї країни з урахуванням власних потреб та потреб інших. Кожен має право вчитися зі свого досвіду керувати своїм життям, водночас враховуючи сутність світу та свободу інших. 3. *Здоров'я*, де фізичне та психічне здоров'я є правом кожної людини та потребує належного захисту. 4. *Безпека*, де кожна людина повинна мати змогу досліджувати своє середовище та зростати у ньому з почуттям безпеки. 5. *Взаємність*, де кожна людина, яка живе та розвивається у міжособистісному світі, є взаємовідповідальною за комфортний стан інших та розвиває взаємозв'язок з іншими з метою створення безпеки для себе та інших [17].

Схожі положення містяться і в Етичних Кодексах ЕАТА (стаття 2.1) [22] та ІТАА (стаття 1.3) [19]. Також вивчаючи зміст етичних кодексів цих організацій, можна виділити схожі етичні норми щодо таких питань: 1) *Вимоги щодо законності діяльності*, де професійна діяльність членів має ґрунтуватися на неухильному дотриманні вимог законодавства та Етичного Кодексу. (Етичні Кодекси UATA стаття 5 [17]; ЕАТА стаття 1.3 [22]; ІТАА стаття 1.3 [19]); 2) *Вимоги щодо конфіденційності в роботі*, де існує зобов'язання для психотерапевта не розповсюджувати приватну інформацію клієнта, яку отримали внаслідок професійної взаємодії, і зберігатиме її конфіденційність навіть після завершення терапевтичних стосунків (Етичні Кодекси UATA стаття 8 [17]; ЕАТА стаття 2.2.3 [22]; ІТАА стаття 1.4.3 [19]); 3) *Вимоги щодо компетентності та професіоналізму*, де спеціаліст буде постійно навчатися у своїй галузі спеціалізації, щоб розширювати свої знання та підтримувати свій професійний та особистісний ріст (Етичні Кодекси UATA стаття 7 [17]; ЕАТА стаття 2.2.2 [22]; ІТАА стаття 1.4.2 [19]) тощо.

Згідно вище зазначеного, усі ці три неурядові організації діють у тісній взаємодії, формуючи етичні стандарти для членів організацій. Звертаючись до їх етичних кодексів, можна зауважити єдиний підхід до визначення фундаментальних цінностей поваги до прав людини та чіткої системи орієнтирів для їхніх членів.

Крім того, національні асоціації можуть розширювати розуміння певних етичних вимог, які встановлені ІТАА та ЕАТА. Для прикладу, у Етичному Кодексі UATA можна відзначити, як уточняється трактування вимоги конфіденційності, зокрема через надання психотерапевтичної допомоги через онлайн-платформи. У статті 8 Етичного Кодексу UATA проголошено, що члени Організації, працюючи стаціонарно та в онлайн-форматах, зобов'язуються зберігати конфіденційність і забезпечувати максимальний рівень приватності для кожного клієнта, а також здійснювати використання технологій в рамках етичних стандартів та засобів забезпечення безпеки клієнта, зокрема захисту особистих даних та конфіденційності в онлайн-середовищі [17].

Крім того, Етичний Кодекс UATA у статті 9 також визначає етичні стандарти для *недопущення конфлікту інтересів* між психотерапевтом та клієнтом. Під *конфліктом інтересів* слід розуміти суперечність між особистими інтересами члена Організації та його професійними правами і обов'язками перед всіма цільовими групами, які

визначені у цьому Кодексі, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість, і у разі виникнення такої ситуації член Організації зобов'язаний повідомити про це особу, якої це стосується, та має право продовжити роботу з цією особою тільки за її письмової згоди. [17].

Також необхідно наголосити, що етичні кодекси професійних асоціацій з психотерапії містять низку норм, які є співзвучними із етичними положеннями для інших професій, котрі мають тісну взаємодію з клієнтами, наприклад, Правил адвокатської етики, зокрема у частині дотримання принципу конфіденційності, забезпечення законності у професійній діяльності та запобігання конфлікту інтересів. Для прикладу, у Правилах адвокатської етики від 09.06.2017 року в Україні щодо вимоги компетентності у статті 11 вказано, що адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві [28]. При порівняльному аналізі зазначених документів простежується суттєва подібність у підходах до регулювання професійної поведінки, що зумовлено спільною метою, а саме захистом прав та інтересів осіб, яким надаються професійні послуги, а також забезпеченням високих стандартів етики та довіри до професії.

Аналізуючи національне законодавство, яке регулює питання діяльності психотерапевтів, можна звернутись до досвіду Нідерландів, які визначають право надавати психотерапевтичні послуги Законом Про індивідуальні професії у сфері охорони здоров'я (Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg, Wet BIG) 1993 року. Закон визначає обмежене коло зареєстрованих спеціалістів, які мають право здійснювати лікування психічного здоров'я, зокрема: психіатри, клінічні психологи, психотерапевти (за спеціальною акредитацією). Наприклад, у статті 26 цього Закону вказано, що «для реєстрації, як психотерапевта, у відповідному реєстрі потрібен сертифікат, який підтверджує відповідність особи вимогам до навчання, встановленим загальним адміністративним розпорядженням» [29]. Тобто, цей Закон регулює такі питання як: захист пацієнта, обов'язкову реєстрацію спеціалістів, дисциплінарну відповідальність, вимоги до освіти та стандартів.

Як уже згадувалось вище, професійна діяльність психотерапевтів, які працюють за методом транзакційного аналізу, здійснюється через національні асоціації, у даному випадку NVTA, що є членом ЕАТА та визнають етичні норми ІТАА. Навчальні програми з транзакційного аналізу мають бути акредитовані згідно з вимогами ЕАТА та ІТАА. Тобто особа не отримує визнання як психотерапевт у системі BIG [30], якщо її програма не відповідає стандартам – які, своєю чергою, ґрунтуються на етичних принципах ІТАА. Етичні принципи, що враховуються у системі BIG – це автономія та усвідомлена згода клієнта; недопустимість експлуатаційних відносин; суворі конфіденційність; наявність супервізії і меж професійної компетенції.

Закон Про індивідуальні професії у сфері охорони здоров'я 1993 року відображає такі етичні принципи, які містяться у Етичних Кодексах ЕАТА та ІТАА, а саме: 1) стаття 38 – підкреслює, що спеціаліст має діяти відповідно до визнаних стандартів професійної поведінки. Це поняття охоплює такі вимоги, як повага до автономії пацієнта (клієнта), інформовану згоду та етичне ставлення; 2) стаття 88 – наголошує, що спеціалісти зобов'язані дотримуватись медичної та професійної таємниці, крім випадків, прямо передбачених законом; 3) стаття 47 – встановлює дисциплінарну відповідальність за порушення професійних стандартів, включаючи будь-які форми неетичної поведінки або експлуатації [29].

Підсумовуючи, можна побачити, що у Нідерландах Закон детально не розписує окремі етичні принципи, як у кодексі ІТАА та ЕАТА, однак посиляється на загальні поняття належної професійної допомоги та доброчесної практики,

які формуються через: професійні стандарти, етичні кодекси асоціацій (наприклад, NVTA, EATA, ITAA). Таким чином, етичні принципи ITAA та EATA є частиною стандартів для психотерапевтів у методі транзакційного аналізу, а ці стандарти є частиною того, як застосовується Закон.

Якщо аналізувати національне регулювання діяльності психотерапевтів в Україні, то можна звернути увагу на Закон Про систему охорони психічного здоров'я в Україні від 15.01.2025 року [31], який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади системи охорони психічного здоров'я. Закон проголошує обов'язковість таких вимог як: 1) стаття 5 – конфіденційна інформація та захист персональних даних, яка вказує, що «надавачі послуг у сфері психічного здоров'я (серед яких і психотерапевти) зобов'язані забезпечувати збереження та нерозголошення інформації, отриманої у зв'язку з наданням допомоги у сфері психічного здоров'я, крім випадків, визначених законом, та не використовувати таку інформацію на свою користь чи на користь третіх осіб» [31]. Схоже положення можна прослідкувати у Етичному Кодексі UATA щодо вимог конфіденційності (стаття 8) [17]; 2) стаття 39 вказує на вимоги щодо безперервного професійного розвитку та сертифікації фахівців у сфері психічного здоров'я. У частині 6 уточнюється, що «сертифікація психотерапевтів передбачає підтвердження опанування ними певного науково обґрунтованого психотерапевтичного методу згідно із стандартами та програмами міжнародних організацій і спільнот або програмами, акредитованими такими організаціями, та здійснюється саморегульованими організаціями відповідно до правил, встановлених їхніми статутними та іншими внутрішніми документами. Таке опанування методу психотерапії включає завершення курсу теоретичного навчання, що включає пропедевтику психічних розладів, та практичного навчання такому методу, а також навчальної практики та клінічної практики під супервізією, якщо її проходження передбачено цим методом» [31]. Схоже положення міститься у Етичному Кодексі UATA щодо вимог компетентності (стаття 7) [17], а також, як згадувалось вище, UATA відповідає вимогам Закону щодо дотримання міжнародних та європейських стандартів підготовки спеціалістів у сфері психотерапії у напрямі транзакційного аналізу.

Позитивним аспектом є й те, що у статті 39 Закону вказано, що Україна впровадить єдиний реєстр про сертифікованих фахівців у науково обґрунтованих психотерапевтичних методах (зокрема і у методі транзакційного аналізу) у сфері охорони психічного здоров'я на основі реєстрів саморегульованих організацій, до яких відносяться і ITAA, і EATA і UATA, а також й те, що сертифікат психо-

терапевта може бути відкликаний саморегульованою організацією у разі порушення ним вимог, що регулюють професійну діяльність, зокрема щодо порушення етичних норм та стандартів [31].

У підтвердження вище зазначеного, варто наголосити, що у 2019 році в Україні вперше проходила Європейська конференція з транзакційного аналізу у м. Черкаси. Її учасниками було близько 300 осіб з різних країн Європи та світу. У той же час вперше в Україні проходили іспити з європейської сертифікації в методі транзакційного аналізу і шість українських спеціалістів мали можливість сертифікуватися на статус СТА на батьківщині. Також до сертифікації на СТА та TSTA в Черкасах долучилися колеги з інших країн Європи [27]. Цей позитивний досвід свідчить про активний вплив національних професійних асоціацій на розвиток стандартів психотерапевтичної діяльності, сприяють інтеграції українських спеціалістів у європейську професійну спільноту та підвищують рівень якості послуг у сфері психічного здоров'я.

Висновки. Етичні норми та внутрішні стандарти міжнародних неурядових організацій, що працюють у методі транзакційного аналізу, відіграють суттєву роль у формуванні законодавчих засад регулювання діяльності психотерапевтів. Їхні положення не лише задають високу планку професійної етики, але й стають орієнтиром для державних органів під час розробки правових актів, спрямованих на захист прав клієнтів (пацієнтів) і забезпечення якості психотерапевтичних послуг. Спільна діяльність неурядових організацій, що представляють один метод (такий як: транзакційний аналіз), сприяє уніфікації підходів до підготовки та сертифікації спеціалістів. Наявність схожих етичних норм і єдиної системи сертифікаційних вимог забезпечує високий рівень професійної підготовки та посилює довіру населення до фахівців, незалежно від країни їх діяльності. Досвід Нідерландів демонструє ефективну модель взаємодії держави та неурядових професійних організацій, зокрема і з професійною асоціацією з транзакційного аналізу. Спільна розробка стандартів і нормативних актів дозволила інтегрувати положення етичних кодексів у законодавчу базу, підвищуючи якість послуг і захищеність клієнтів (пацієнтів). Українська Асоціація Транзакційного Аналізу (UATA) відіграє важливу роль у популяризації транзакційного аналізу, як науково обґрунтованого методу психотерапії в Україні та створенні умов для сертифікації фахівців. Її стандарти сертифікації узгоджуються з положеннями Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я», а окремі етичні норми, які містяться у Етичному Кодексі UATA закріплені у цьому законі як обов'язкові для виконання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 14.07.2025).
2. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 14.07.2025)).
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 14.07.2025).
4. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 14.07.2025).
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 14.07.2025).
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 14.07.2025).
7. Європейська Конвенція прав людини від 04.11.1950. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.07.2025).
8. Charter of Fundamental Rights of the European Union 18.12.2000. Official Journal of the European Communities. URL: http://www.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf. (дата звернення: 14.07.2025).
9. Правове регулювання надання психологічної допомоги та забезпечення психічного здоров'я в праві ЄС. Закон України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні»: пояснювальна записка URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29447.pdf> (дата звернення: 14.07.2025).
10. Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006. A/RES/60/251. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/60/251> (дата звернення: 14.07.2025).

11. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005. A/RES/60/1. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/60/1> (дата звернення: 14.07.2025).
12. Resolution adopted by the Human Rights Council on 14 December 2007. 6/29. URL: https://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_6_29.pdf (дата звернення: 14.07.2025).
13. Council Resolution of 2 June 1994 on the framework for Community action in the field of public health. Official Journal of the European Union. URL: [http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994Y0617\(01\)&from=EN](http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994Y0617(01)&from=EN). (дата звернення: 14.07.2025).
14. EUR-Lex. Council resolution of 18 November 1999 on the promotion of mental health. EURLex. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1522397724290&uri=CELEX:32000Y0324\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1522397724290&uri=CELEX:32000Y0324(01)). (дата звернення: 14.07.2025).
15. EUR-Lex. European Parliament resolution on improving the mental health of the population. Towards a strategy on mental health for the European Union (2006/2058(INI)). EUR-Lex . URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1522397724290&uri=CELEX:52006IP0341>. (дата звернення: 14.07.2025).
16. EUR-Lex. Mental Health European Parliament resolution of 19 February 2009 on Mental Health (2008/2209(INI)). EUR-Lex. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1522397724290&uri=CELEX:52009IP0063>.
17. Етичний Кодекс УАТА від 03 листопада 2023 р. ГО «Українська Асоціація Транзакційного Аналізу». URL: https://drive.google.com/file/d/1MzHhTv_I8ySaYkHdUadMbzwoMWFm_j8S/view (дата звернення: 14.07.2025).
18. Серих О. В. Професійна етика державних службовців: поняття, особливості. *Нове українське право*. Вип. 4. 2021. С. 106.
19. The International Transactional Analysis Association ITAA code of ethical conduct and ITAA ethics procedures manual on 5December 2014. ITAA. URL: https://itaaworld.com/wp-content/uploads/2023/05/12-5-14-Revised-Ethics_0.pdf (дата звернення: 14.07.2025).
20. The International Transactional Analysis Association (ITAA). Офіційний сайт. URL: <https://www.itaaworld.org/> (дата звернення: 14.07.2025).
21. Handbook by Sections. The International Transactional Analysis Association (ITAA). URL: <https://itaaworld.com/training-and-certification-overview/exam-administration/certification-and-examinations-handbook/> (дата звернення: 14.07.2025).
22. EATA Ethical Code: July 2007 and 2011. EATA. URL: <https://eatanews.org/wp-content/uploads/2019/04/ethics-code-feb-13th-edit.pdf> (дата звернення: 14.07.2025).
23. European Association for Transactional Analysis (EATA). Офіційний сайт. URL: <https://www.eatanews.org/> (дата звернення: 14.07.2025).
24. EATA Training and Examination Handbook 2025. EATA. URL: <https://handbook.eatanews.org/> (дата звернення: 14.07.2025).
25. Nederlandse Vereniging voor Transactional Analysis . NVTA. Офіційний сайт. URL: <https://www.nvta.nl/> (дата звернення: 14.07.2025).
26. United Kingdom Association of Transactional Analysis (UKATA). Офіційний сайт. URL: <https://www.uka4ta.co.uk/> (дата звернення: 14.07.2025).
27. Українська Асоціація Транзакційного Аналізу (УАТА). Офіційний сайт. URL: <https://uata.org.ua/> (дата звернення: 14.07.2025).
28. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 р. З'їзд адвокатів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення 14.07.2025).
29. Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg: wet van 11 november 1993. Beschikbaar op: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006251/2025-07-05> (дата звернення: 14.07.2025).
30. BIG-register. Het officiële registratieverificatiesysteem voor medische en psychotherapeutische professionals in Nederland. URL: <https://www.bigregister.nl> (дата звернення: 14.07.2025).
31. Закон України Про систему охорони психічного здоров'я в Україні від 15.01.2025 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text> (дата звернення: 14.07.2025)